

Jerzy Szwankowski

Wydział Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Bydgoszczy w latach 1945-1950

Wraz z zakończeniem II wojny światowej rozpoczął się dla Polski kolejny etap w dziejach, nie tylko funkcjonowania odradzającego się organizmu państwowego w ramach nowego, dotąd nieznanego systemu władzy ludowej, ale i okres intensywnej odbudowy ze zniszczeń wojennych, uzupełniania kadr fachowych niezbędnych do przywrócenia życia gospodarce i wielu innych poczynań likwidujących negatywne skutki, będące spuścizną okresu okupacji niemieckiej. W części tych przemian niezbędny był udział służby geodezyjnej (mierniczej)¹, bez której szereg zaplanowanych przedsięwzięć, np. planowa odbudowa miast czy reforma rolna, spaliłby się na panewce.

Polska geodezja wkraczała na nową drogę swojej egzystencji mocno osłabiona. Działania wojenne oraz eksterminacyjna polityka niemieckiego okupanta w bolesny sposób dotknęły i tak nieliczne środowisko geodezyjne. Szacowano, iż straty osobowe tej grupy zawodowej, wywołane zawieruchą wojenną, wyniosły ok. 49% stanu sprzed 1939 r.² W całym kraju dawał się odczuć dotkliwy niedobór kadry geodezyjnej, zarówno na potrzeby administra-

¹ W omawianym okresie mianem „miernictwo” określano jeden z działów geodezji zwany obecnie geodezją niższą, natomiast określenie „geodezja” było zarezerwowane dla geodezji wyższej. Aktualnie określenie „miernictwo” zostało zastąpione ogólną nazwą „geodezja”. Stąd, dla uproszczenia, w prezentowanej pracy używa się tych pojęć zamiennie.

² H. Jędrzejewski, P. Niemczyk, *Rozwój i kształcenie kadr geodezyjnych*, [w:] *Służba geodezyjna i kartograficzna Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii 1945-1980*, „Biuletyn Informacyjny GUGiK”, t. XXIV, nr specjalny 1-2/1980, s. 183.

cji, jak i wykonawstwa terenowego. Rozproszeniu i częściowemu zniszczeniu uległy archiwa geodezyjno-kartograficzne albo bezpowrotnie stracone na skutek działań wojennych, albo wywiezione przez okupanta w głąb Niemiec. Brakowało profesjonalnego sprzętu geodezyjnego i środków transportu.

Kluczowym zagadnieniem stała się sprawa kształtu organizacyjnego polskiej geodezji w nowych warunkach ustrojowych. Zarówno doświadczenia wyniesione z lat międzywojennych, kiedy to kilkakrotnie, bezskutecznie proponowano utworzenie centralnej władzy mierniczej³, jak też obrane cele władzy ludowej wpłynęły na wybór opcji centralistycznej przy zdekcentrowanym wykonawstwie terenowym. W wyniku przyjęcia takiej koncepcji 1 IV 1945 r. rozpoczął działalność Główny Urząd Pomiarów Kraju (GUPK) – centralny organ administracji geodezyjnej, bezpośrednio podporządkowany Prezydium Rady Ministrów i powołany do sporządzenia jednolitej mapy gospodarczej państwa, permanentnie aktualizowanej, będącej fundamentem planowania gospodarczego i administracyjnego, podstawą prowadzenia ksiąg hipotecznych i katastru gruntowego oraz opracowania map dla celów specjalnych⁴.

Przed GUPK postawiono wiele zadań szczegółowych i to zarówno o charakterze administracyjnym, jak i bezpośrednio produkcyjnym, gdyż miał on m.in. przeprowadzać, ewidencjonować i aktualizować pomiary podstawowe, szczegółowe oraz stosowane, dokonywać pomiarów granic państwa, wykonywać prace kartograficzne polegające na opracowaniu i reprodukcji map i planów, prowadzić kataster gruntowy. W sferze administracyjnej GUPK miał nadzorować, koordynować i ewidencjonować pomiary stosowane, przeprowadzane przez inne urzędy i instytucje państwowe oraz upoważnionych wykonawców indywidualnych, prowadzić archiwa miernicze, ewidencję i dystrybucję narzędzi mierniczych na potrzeby urzędów i instytucji państwowych, opracowywać i wydawać przepisy pomiarowe i techniczne, prowadzić nadzór nad mierniczymi oraz współdziałać z różnymi instytucjami państwowymi, np. z Ministerstwem Oświaty w sprawach szkolnictwa mierniczego.

GUPK łączył zatem w sobie administrację geodezyjną oraz bezpośrednie wykonawstwo. Innymi jednostkami upoważnionymi do wykonywania robót geodezyjnych dla realizacji własnych celów były resorty: przemysłu, leśnictwa, rolnictwa i reform rolnych oraz żeglugi i handlu zagranicznego. Poza tym po

³ Por. S.J. Tymowski, *Szkic historyczny organizacji geodezji i kartografii w Polsce w latach 1918-1939*, [w:] *Służba geodezyjna i kartograficzna...*, op. cit., s. 21-22.

⁴ Art. 2 dekretu z dnia 30 marca 1945 r. o pomiarach kraju i organizacji miernictwa, DzU nr 11, poz. 58.

1945 r. działalność gospodarczą mogli prowadzić mierniczowie przysięgli i mierniczowie górniczy, przy czym państwo ludowe systematycznie ograniczało znaczenie wolnego zawodu ze względów ideologicznych aż do jego całkowitej likwidacji w 1952 r.

Przy GUPK działały – powołane dekretem z 30 III 1945 r. – instytucje towarzyszące: Państwowa Rada Miernicza oraz Geodezyjny Instytut Naukowo-Badawczy. Do zadań pierwszej należało opiniowanie wszelkich zagadnień z dziedziny miernictwa, natomiast druga posiadała charakter ściśle naukowy, prowadząc studia z zakresu techniki i organizacji miernictwa oraz geodezji, działalność wydawniczą oraz zawiązując współpracę z krajowymi i zagranicznymi instytucjami naukowymi w zakresie geodezji.

Organizację i zakres działania organów podległych GUPK ustalało rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 18 V 1945 r.⁵ Na jego podstawie sprawy administracji miernictwa na terenie całego kraju zostały włączone do zakresu działania wojewodów i starostów powiatowych lub grodzkich. Organami GUPK w terenie zostały: przy urzędach wojewódzkich – wydziały pomiarów, a przy starostwach powiatowych – referaty pomiarów. Dla powiatów miejskich utworzono biura pomiarów, działające przy zarządach miejskich, z zakresem obowiązków, jak referaty pomiarów przy starostwach. Osobno zostały potraktowane miasta Warszawa i Łódź, gdzie utworzono przy ich zarządach wydziały pomiarów o randze równej wydziałom pomiarów urzędów wojewódzkich.

Wydziały pomiarów urzędów wojewódzkich miały sprawować pieczę nad całokształtem spraw pomiarowych danego województwa i wypełniać zadania wynikające z wyżej podanego zakresu działania GUPK. Jednocześnie prezes GUPK ustalił ramowy schemat organizacyjny wydziałów pomiarów urzędów wojewódzkich⁶.

W Bydgoszczy wstępne prace zmierzające do reaktywowania służby mierniczej i ratowania ocalałego zasobu geodezyjno-kartograficznego zostały podjęte jeszcze przed utworzeniem Wydziału Pomiarów w Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim. Początkowo były to działania samorzutne, prowadzone z własnej inicjatywy przez osoby związane zawodowo z miernictwem. Należy w tym miejscu podkreślić zasługi późniejszego pracownika wydziału Antoniego Łęgowskiego, który jeszcze podczas trwania działań wojennych z narażeniem

⁵ DzU nr 20, poz. 112.

⁶ T. Dulski, B. Grzechnik, *Organizacja służby geodezyjnej i kartograficznej w PRL*, [w:] *Służba geodezyjna i kartograficzna...*, op. cit., s. 26.

życia ratował z pożarów cenne materiały katastralne. Po utworzeniu GUPK zostali skierowani do Bydgoszczy przedstawiciele tej instytucji: inż. Krystyna Napieralska oraz inż. Michał Szymański, którym poruczono zadanie zabezpieczenia zachowanych operatów pomiarowych, dokumentacji geodezyjnej, narzędzi i instrumentów mierniczych oraz inwentarza ruchomego byłych urzędów katastralnych, biur pomiarowych przy zarządach miejskich w całym województwie⁷.

Urząd Wojewódzki Pomorski rozpoczął działalność na początku lutego 1945 r. w Toruniu, ale po upływie miesiąca ze względów politycznych przeniesiono jego agendy do Bydgoszczy⁸. Wydział Pomiarów przy Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim został utworzony na mocy zarządzenia Rady Ministrów z 18 V 1945 r. o organizacji i zakresie działania organów podległych GUPK⁹. Nominację na naczelnika wydziału uzyskał inż. geodeta Modest Kamiński, a jego zastępcą została inż. Krystyna Napieralska. Rozpoczęło się zarazem mozolne kompletowanie kadry wydziału, co przy ogólnym braku wykwalifikowanych mierniczych nie było zadaniem łatwym. Do lipca 1945 r. zostali zatrudnieni, oprócz wyżej wymienionych, inż. Antoni Mikosza, jako p.o. kierownika oddziału, August Michaelis i Aleksander Adamski w Oddziale Katastru, Antoni Łęgowski i Bolesław Czajka w Archiwum Mierniczym – pierwszy jako kierownik, a drugi w charakterze podreferendarza archiwalnego. Funkcję woźnego pełnił Bolesław Jasiński¹⁰.

Naczelnik wydziału – inż. Modest Kamiński – urodził się 11 X 1909 r. w Grodnie w rodzinie Karola i Antoniny z domu Ejsmont¹¹. W 1934 r. ukończył studia geodezyjne na Politechnice Warszawskiej i podjął pracę w Wojskowym Instytucie Kartograficznym w Warszawie. Po wybuchu wojny dostał się do niewoli niemieckiej, skąd został w 1941 r. – dzięki staraniom rodziny – zwolniony. Włączył się w nurt pracy konspiracyjnej, prowadząc tajne naucza-

⁷ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Urząd Wojewódzki Pomorski w Bydgoszczy [dalej APB, UWPB], sygn. 5838: Sprawozdanie Woj. Wydziału Pomiarów za miesiąc maj 1945 r.

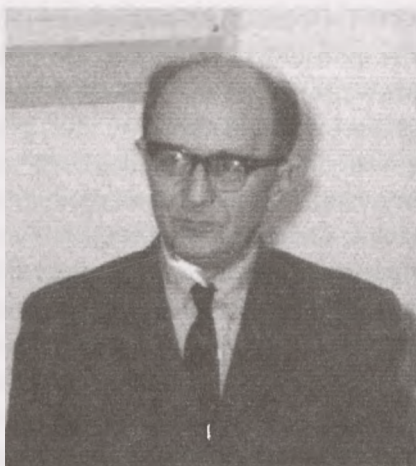
⁸ R. Sudziński, *Przemiany terytorialno-administracyjne na obszarze województwa pomorskiego (bydgoskiego) w latach 1920-1975 i rola Bydgoszczy jako ośrodka administracyjnego Polski północnej*, [w:] *Bydgoszcz jako ośrodek administracyjny na przestrzeni dziejów*, red. Z. Biegański i W. Jastrzębski, „Prace Komisji Historii BTN”, t. XVI, Bydgoszcz 1998, s. 204-205.

⁹ Zob. przypis 5.

¹⁰ APB, UWPB, sygn. 5780: Pismo GUPK z 27 VII 1945.

¹¹ Przytoczony życiorys jest oparty na *Notatce biograficznej geodety mgr. inż. Modesta Kamińskiego* autorstwa mgr. inż. Bronisława Węglarza, za udostępnienie której składam Autorowi serdeczne podziękowanie. Zamieszczoną fotografię udostępnił mgr inż. Adam Lipiński. W dokumentacji urzędowej z lat 1945-50 Modest Kamiński określany był jako inżynier.

nie. Po zakończeniu działań wojennych przeniósł się do Bydgoszczy, gdzie najpierw kierował Wydziałem Pomiarów w Urzędzie Wojewódzkim, a później pracował na stanowiskach kierowniczych w administracji geodezyjnej – bydgoskiej delegaturze Centralnego (później Głównego) Urzędu Geodezji i Kartografii. Był wielce oddany pracy pedagogicznej, ucząc geodezji w Gimnazjum Mierniczym i następnie w Technikum Geodezyjnym. Jest autorem podręcznika geodezji, którego pierwsze wydanie ukazało się w 1956 r.,

w następnych latach wielokrotnie wznawianego, zatwierdzonego przez ministerstwo użytku w technikach geodezyjnych. Mgr inż. Modest Kamiński zmarł 23 V 1978 r. i został pochowany na cmentarzu Nowofarnym przy ul. Artyleryjskiej w Bydgoszczy¹².

Wydział Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, według stanu z końca I kwartału 1946 r., dzielił się na następujące komórki organizacyjne¹³:

1. Oddział Ogólny, składający się dalej z referatu „A”, załatwiającego sprawy finansowe i gospodarcze w sferze czynności technicznych pomiarów kraju; referatu „B”, do zadań którego należało prowadzenie kancelarii wydziałowej, oraz referatu „C”, zajmującego się prowadzeniem składu narzędzi geodezyjnych;

2. Oddział Administracji Miernictwa z referatami: „D” – organizacja i nadzór nad komórkami mierniczymi w starostwach oraz nadzór nad mierniczymi przysięgłymi; „E” – ewidencja i utrzymanie znaków pomiarowych i punktów granicznych tudzież inwentaryzacja gruntów państwowych; „F” – współdziałanie z właściwymi władzami przy wywłaszczaniu gruntów na cele użyteczności publicznej, koordynowanie prac wydziału z pracami urzędów i instytucji państwowych w zakresie pomiarów stosowanych, wykonywanych dla celów specjalnych, współdziałanie z właściwymi władzami przy ustalaniu granic jednostek administracyjnych;

¹² W 1996 r. staraniem Stowarzyszenia Geodetów Polskich – Oddział w Bydgoszczy i częściowo ze zbiórki pieniężnej przeprowadzonej pośród wychowanków mgr. inż. Modesta Kamińskiego został postawiony nagrobek na mogile tego zasłużonego bydgoskiego geodety. *Requiescat in pace!*

¹³ APB, UWPB, sygn. 5838: Schemat organizacji i podziału funkcji w Wydziale Pomiarów [27 VIII 1945].

3. Oddział Techniczny, obejmujący referaty: „G” – wykonywanie pomiarów podstawowych zleconych przez GUPK, pomiarów szczegółowych przeprowadzanych we własnym zakresie lub przez osoby uprawnione oraz przeprowadzanie kontroli tych pomiarów; „H” – nadzór nad pomiarami stosowanymi w zakresie realizacji lokalnych planów zagospodarowania i utrzymywanie komparatora dla przymiarów; „I” – prowadzenie kreślarni;

4. Oddział Katastru Gruntowego, dzielący się na referaty: „K” – nadzór nad aktualizowaniem operatów i dokumentów katastralnych, współdziałanie z właściwymi organami w sprawach zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych; „L” – współdziałanie z właściwymi organami w sprawach klasyfikacji gruntów, nadzór nad przejmowaniem wyników klasyfikacji do katastru gruntowego; „Ł” – nadzór nad poborem opłat na rzecz Skarbu Państwa, czynności techniczne związane z prowadzeniem katastru gruntowego;

5. Wojewódzkie Archiwum Miernicze, podzielone na referaty: „M” – inwentaryzowanie wszystkich pomiarów na obszarze województwa, opracowanie i aktualizowanie katalogów punktów osnowy szczegółowej, przechowywanie katalogów punktów osnowy podstawowej dla terenu województwa; „N” – przechowywanie planów i operatów pomiarowych, kopii mapy gospodarczej i map pochodnych, akt technicznych Wydziału Pomiarów oraz archiwów osób uprawnionych do wykonywania pomiarów oraz „O” – prowadzenie składnicy map, planów, druków technicznych i ich rozprowadzanie lub sprzedaż.

o d d i e

Urząd Wojewódzki Pomorski
Wydział Pomiarów
L. dz. Pom. Z. II-2762/48

Bydgoszcz, dnia 16. listopada 1948 r.

Wykładnia przepisów taryfy
opłat za czynności urzędowe.

D o
Starostwa Powiatowego
Referat Pomiarów

w/ Tucholi

do wiadomości i stosowania.-

ZA WOJEWODĘ :
p.o. Kierownika Oddz. Nadzoru
Pomiarów i Katastru
/-/ A. Michalski
Rezydent

Za zgodność:

/Wz. Paciorekiewicz/
Skrz. adm.

Starostwo Powiatowe
Tucholski

Wzrost 17.11.1948
Ref. 2000
Nr. Pomiar. 5-68/48
Michalski

1/ do wiadomości i stosowania
2/ do akt. - odcinek techn. kasowni
Tuchola, dnia 19.11.1948
[Signature]

Pismo Wydziału Pomiarów sygnowane oznaczeniem „K”, czyli dotyczące spraw katastralnych

Łącznie Wydział Pomiarów obejmował 57 etatów, z czego pod koniec I kwartału 1946 r. tylko 14 było obsadzonych. Kolejne miesiące przyniosły poprawę w tym zakresie, aczkolwiek praca w wydziale nie była zbyt atrakcyjna ze względu na niskie zarobki. Do 1950 r. nie osiągnięto pełni zatrudnienia, a wręcz przeciwnie, zarysowała się tendencja do jego spadku. Poczynając od I kwartału 1947 r. obsada personalna systematycznie zmniejszała się: z 55 do 49 osób pod koniec IV kwartału 1948 r.¹⁴ Najgorsze było to, iż z pracy w administracji geodezyjnej rezygnowali pracownicy wykwalifikowani, w ich miejsce z konieczności przyjmowano przeważnie osoby z ukończoną jedynie szkołą podstawową, przez co nowy narybek nie przedstawiał większej wartości pod względem umiejętności technicznych, nie wspominając o wiedzy fachowej.

W pierwszych miesiącach działalności wydziału niezadowalająco, wręcz tragicznie, przedstawiała się sytuacja lokalowa: „od momentu powstania do chwili obecnej [Wydział] posiada lokal urągający najprymitywniejszym wymagom. Brak zrozumienia czynników miarodajnych dla potrzeb lokalnych [sic!] Wydziału w ubiegłym roku stworzył niemożliwe warunki pracy” – pisał w swoim sprawozdaniu inż. Modest Kamiński¹⁵. Lekka poprawa w tym zakresie nastąpiła z chwilą pozyskania budynku gospodarczego i jego adaptacji na potrzeby wydziału.

Zmiany organizacyjne polegające na zmniejszeniu liczby oddziałów nastąpiły w 1947 r. Włączono wtedy Oddział Ogólny do Oddziału Administracji Miernictwa, a pozostałe trzy uzyskały nowe nazwy: Oddział Nowych Pomiarów, Oddział Nadzoru Pomiarów i Katastru oraz Oddział Planów i Wojewódzkie Archiwum Miernicze¹⁶.

Jak wspomniano wyżej, GUPK oprócz sprawowania funkcji centralnego urzędu w dziale administracji geodezyjnej, był równocześnie jednostką produkcyjną, wykonującą pomiary i opracowania kartograficzne w granicach określonych przez budżet państwowy. Z czasem ujawniły się wady takiego rozwiązania: mało elastyczna gospodarka środkami finansowymi w sztywnym systemie paragrafów budżetowych czy polityka płacowa niepowiązana z wydajnością pracy. Zdecydowano się więc na zmiany, które postanowiono przeprowadzić w 1949 r. jako ostatnim roku 3-letniego planu odbudowy gos-

¹⁴ APB, UWPB, sygn. 5839: Sprawozdanie Wydziału Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego za I kwartał 1947 r.; sygn. 5840: Sprawozdanie Wydziału Pomiarów za IV kwartał 1948 r.

¹⁵ APB, UWPB, sygn. 5838: Sprawozdanie z działalności Wydziału Pomiarów za okres od powstania wydziału do dn. 15 III 1946 r.

¹⁶ APB, UWPB, sygn. 5840: Sprawozdanie Wydziału Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego za III kwartał 1947.

podarczej kraju, tak aby w 1950 r. – pierwszy rok planu 6-letniego – wkroczyć w nowym kształcie organizacyjnym. Najpierw, w 1948 r., dokonano w GUPK przesunięć organizacyjnych polegających na umieszczeniu bezpośredniej produkcji w biurach: Technicznym, Kartografii i Fotogrametrii. W październiku 1949 r. ustalono, iż produkcja w działach pomiarów i opracowania map powinna zostać skoncentrowana w nowych jednostkach – geodezyjnych przedsiębiorstwach państwowych¹⁷. Odtąd GUPK miał posiadać jedynie charakter centralnego urzędu administracji państwowej w sprawach geodezji, sprawując zarazem funkcje dyspozycyjne i koordynujące w dziedzinie pomiarów kraju.

W skali kraju utworzono trzy przedsiębiorstwa: Państwowe Przedsiębiorstwo Miernicze (PPM) z oddziałami w Krakowie, Poznaniu, Gdańsku, Kielcach i Warszawie oraz ich ekspozyturami we Wrocławiu, Łodzi, Białymstoku, Lublinie, Gliwicach, Bydgoszczy i w mieście stołecznym Warszawie oraz Państwowe Przedsiębiorstwo Geodezyjne oraz Państwowe Przedsiębiorstwo Fotogrametrii i Kartografii.

Przeprowadzona reorganizacja służby geodezyjnej na szczeblu centralnym pociągnęła za sobą konieczność wprowadzenia zmian na poziomie urzędów wojewódzkich, w ich wydziałach pomiarów. Poczynając od 1 I 1950 r. wydziały pomiarów w tych urzędach zostały zorganizowane w trzech oddziałach: administracji mierniczej, nadzoru robót geodezyjnych oraz katastru i map¹⁸. Wydzielenie bezpośredniej produkcji z wydziałów spowodowało likwidację wydziałów nowych pomiarów.

W Bydgoszczy Państwowe Przedsiębiorstwo Miernicze rozpoczęło działalność w czerwcu 1949 r.¹⁹ W związku z tym Wydział Pomiarów zaprzestał działalności produkcyjnej, zlecając w II półroczu tegoż roku prace pomiarowe wspomnianej jednostce państwowej. Powstanie PPM spowodowało częściową likwidację biur mierniczych przysięgłych na terenie województwa (z 19 na 10), gdyż mierniczowie przeszli do pracy w sektorze państwowym. Swoje biura zamknęli m.in.: inż. Czesław Kwiecień (Toruń), Alfons Lewandowski (Toruń) i Dominik Galiński (Włocławek). Również znaczna część członków Mierniczej Spółdzielni Pracy „Glob” z Torunia przeszła do pracy w PPM, przez co wspomniana Spółdzielnia przestała istnieć. Ponieważ PPM wykonywało

¹⁷ W. Barański, *Organizacja służby geodezyjnej w okresie planu 6-letniego*, „Przegląd Geodezyjny” nr 3-4 (1950), s. 48.

¹⁸ *Ibidem*, s. 49.

¹⁹ APB, UWPB, sygn. 5841: Sprawozdanie z prac Wydziału Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego za r. 1949 dla Wojewódzkiej Rady Narodowej z 18 I 1950 (dalej Sprawozdanie za r. 1949).

tylko prace o większej wartości (ponad 100 tys. zł), wiele drobnych zleceń spadło na powiatowe referaty pomiarów, gdzie rozdział administracji od wykonawstwa nie nastąpił.

W pracach Wydziału Pomiarów w latach 1945-1950 na pierwszy plan wybijają się działania związane z zabezpieczeniem zachowanej dokumentacji geodezyjno-kartograficznej oraz wszczęciem poszukiwań materiałów wywiezionych przez okupanta niemieckiego. W efekcie tej akcji sprowadzono do Bydgoszczy różnorodny materiał aktowy i mapowy z takich miejscowości, jak: Chojnice, Starogard Gdański, Wyrzysk, Poznań, Drawsko, Łódź, Inowrocław i Gdańsk. Ogółem do 15 III 1946 r. odnaleziono i zgromadzono w Wojewódzkim Archiwum Mierniczym ok. 15 ton dokumentacji wywiezionej przez okupanta²⁰. Dodatkowo w 1948 r. wydział otrzymał jeszcze ok. 250 tys. arkuszy map, obejmujących teren województwa, a zlokalizowanych w Niemczech podczas akcji rewindykacyjnej i przekazanych przez władze amerykańskie²¹. Ten liczny materiał należało posegregować i zinwentaryzować, sporządzić jego ewidencję, a potem częściowo rozdzielić do poszczególnych referatów pomiarów w powiatach.

Przedmiotem szczególnej troski pracowników wydziału, przede wszystkim tych przedwojennych, był pruski kataster gruntowy i budynkowy, przyjęty jeszcze w 1920 r. i dalej prowadzony aż do 1939 r. Rozpoczęto mozolne prace nad odtworzeniem jego zniszczonych partii, skrupulatnie rekonstruując matrykuły podatku gruntowego, księgi parcel, spisy artykułów, spisy właścicieli i mapy katastralne. Do końca 1948 r. zdołano odtworzyć ok. 50% zniszczonych operatów katastralnych²². W związku z ukazaniem się w 1947 r. dekretu o katastrze gruntowym i budynkowym wydział wszczął prace zmierzające do założenia katastru w czterech powiatach położonych we wschodniej części województwa, które objęte były dawnym zaborem rosyjskim, gdzie instytucji katastru nie znano. W tym zakresie wykonano np. pomiar granic poszczególnych gromad²³.

²⁰ APB, UWPB, sygn. 5838: Sprawozdanie z działalności Wydziału Pomiarów za okres od powstania Wydziału do dn. 15 III 1946 r.

²¹ APB, UWPB, sygn. 5841: Sprawozdanie Wydziału Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego za rok 1948 oraz plan prac na r. 1949.

²² APB, UWPB, sygn. 5840: Sprawozdanie za lata 1945, 1946, 1947 i 1948.

²³ Do reaktywowania katastru gruntowego i budynkowego w nowych warunkach ustrojowych nigdy nie doszło, gdyż od 1949 r. rozpoczął się proces negocjowania przez czynniki rządowe prawa własności indywidualnej do ziemi i stwarzania warunków jak najmniej zabezpieczających tę własność. Katastru w pełnym znaczeniu tego słowa nie zdołano w Polsce założyć do dnia dzisiejszego.

Niezwykle istotną sprawą była inwentaryzacja punktów osnowy poziomej wyższych rzędów na terenie województwa. Należało je odszukać w terenie, sprawdzić stan, wykonać opisy terenowe i opisy topograficzne, sporządzić mapy przeglądowe i wykazy ich współrzędnych. Prace te przeprowadzono do końca 1949 r. Łącznie objęto inwentaryzacją blisko 7 tys. punktów²⁴.

Na podstawie punktów triangulacyjnych Wydział Pomiarów własnym sumptem dokonał zagęszczenia geodezyjnej osnowy poziomej, przede wszystkim dla terenów miast: Nakła, Ciechocinka, Chojnic, Torunia (Podgórz), Inowrocławia (Rąbin i Mątwy) oraz Bydgoszczy. Założona osnowa stała się w dalszej kolejności podstawą wykonania nowych pomiarów sytuacyjno-wysokościowych wymienionych ośrodków miejskich. Łącznie objęto nowym pomiarem szczegółowym 16 640 ha. Wykonany podkład mapowy posłużył następnie do przeprowadzenia studiów nad zagospodarowaniem przestrzennym i umożliwił prace projektowe związane z budową osiedli mieszkaniowych. Przy pracach polowych wydział zatrudniał średnio 18 osób o kwalifikacjach technicznych.

Oprócz pomiarów miast wydział wykonywał pomiary zasiewów w gromadach wzorcowych dla potrzeb statystycznych, pomiary uzupełniające i rozgraniczenia na wnioski stron, delegował również własny personel pomiarowy do pomocy w pracach na Ziemiach Odzyskanych.

W 1948 r. wydział wystąpił z oryginalną inicjatywą opracowania mapy glebowej dla terenu województwa pomorskiego²⁵. Dla realizacji tego celu zebrano cały dostępny materiał kartograficzny zawierający dane klasyfikacji gruntów. Uzyskano też wstępne zapewnienie pomocy ze strony Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego przy przyszłych pracach gleboznawczych. Inicjatywa ta znacznie wyprzedzała zamiary władz centralnych w zakresie utworzenia ogólnopolskiej mapy glebowej²⁶.

Do szerokiego spektrum zadań wydziału należało też prowadzenie nadzoru nad działalnością referatów pomiarów przy starostwach powiatowych. W tym zakresie przeprowadzano cykliczne kontrole służbowe. Dokonywano

²⁴ APB, UWPB, sygn. 5840: Sprawozdanie za lata 1945, 1946, 1947 i 1948; sygn. 5841: Sprawozdanie za r. 1949.

²⁵ Zob. przypis 21.

²⁶ Na podstawie Wytycznych Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 26 VIII 1949 r. przeprowadzono w całym kraju tzw. społeczną klasyfikację gruntów, opierając się na narzuconych „rozdzielnikach klasyfikacyjnych” dla województw, powiatów, gmin i gromad oraz na oświadczeniach posiadaczy gospodarstw. W rezultacie tak przeprowadzonej akcji powstał niedobór powierzchni sklasyfikowanej względem powierzchni geograficznej Polski w wysokości ok. 1,5 miliona hektarów. Por. *Ewidencja gruntów*, red. S. Surowiec, Warszawa 1987, s. 70-71.

także inspekcji prac terenowych pod kątem poprawności ich wykonania, zgodnie z obowiązującymi przepisami. Czynności te wiązały się niejednokrotnie z uciążliwymi wyjazdami w tzw. teren.

Wydział Pomiarów wydawał zezwolenia na prowadzenie biur przez mierniczych przysięgłych, prowadził ich rejestr oraz sprawował nadzór nad działalnością. Spore ożywienie w sferze podejmowania działalności mierniczej na własny rachunek wystąpiło w 1948 r. Wydział wydał wtedy siedem nowych dekretów dla mierniczych przysięgłych²⁷. Na koniec 1948 r. w całym województwie działało 18 biur²⁸. Do obowiązków wydziału należała m.in. kontrola operatów pomiarowych sporządzonych przez mierniczych przysięgłych. Przykładowo w 1948 r. poddano sprawdzeniu 172 operaty²⁹.

Inną stroną działalności Wydziału Pomiarów było inicjowanie szkoleń dla służby mierniczej. Podobnie jak w całym kraju, tak i w województwie pomorskim przystąpiono niezwłocznie do kształcenia kadr geodezyjnych. W pierwszej kolejności GUPK pismem z 20 VII 1945 r. polecił naczelnikowi inż. Modestowi Kamińskiemu zorganizowanie 3-miesięcznego kursu dla kandydatów na pracowników katastralnych³⁰, których brak, szczególnie w terenie, dawał się dotkliwie odczuć. Podczas nauki kursantom gwarantowano całkowite utrzymanie i zakwaterowanie. Środki finansowe pochodziły z zasobów GUPK oraz Ministerstwa Oświaty. Na podstawie powtórnego naboru, ogłoszonego m.in. w lokalnej prasie, przyjęto na kurs po przeprowadzeniu egzaminu 40 osób.

Zajęcia rozpoczęły się w połowie października 1945 r. w pomieszczeniach Szkoły Przemysłowej w Bydgoszczy przy ul. św. Trójcy 37. Program kursu obejmował przedmioty ogólne: język polski i matematykę oraz przedmioty zawodowe: miernictwo, instrukcję katastralną I, instrukcję katastralną II i kreślenia. Wykładowcami zostali głównie doświadczeni, przedwojenni geodeci i katastralnicy, w tym pracownicy Wydziału Pomiarów: inż. Marian Ślusarski, Antoni Łęgowski oraz August Michaelis.

Równoległe z utworzeniem pierwszego kursu dla pracowników katastralnych GUPK wystąpił z inicjatywą utworzenia w Bydgoszczy gimnazjum mier-

²⁷ Ibidem.

²⁸ APB, UWPB, sygn. 5840: Wykaz czynnych biur mierniczych przysięgłych na terenie woj. pomorskiego w dn. 1.12.1948 r.

²⁹ Zob. przypis 21.

³⁰ APB, UWPB, sygn. 5852: Pismo Głównego Urzędu Pomiarów Kraju z 20 VII 1945; H. Czarnowski, *Bydgoska Szkoła Geodezyjna – kuźnią kadr geodezyjnych dla regionu pomorsko-kujawskiego*, mpis, s. 1.

niczego o czteroletnim programie nauczania³¹. Czynny udział w tych działaniach miał inż. Modest Kamiński. Po uzyskaniu zgody Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego desygnowany na kierownika nowej placówki oświatowej inż. Paweł Niemczyk³² przystąpił do jej organizacji. Gimnazjum uzyskało lokum w budynku Państwowych Średnich Szkół Technicznych przy ul. św. Trójcy 37. W wyniku egzaminu wstępnego – przeprowadzonego 21 II 1946 r. – do Państwowego Gimnazjum Mierniczego w Bydgoszczy przyjęto 18 uczniów. Zajęcia rozpoczęły się 25 II 1946 r.³³ Pierwszy personel tworzyli nauczyciele Państwowych Średnich Szkół Technicznych oraz pracownik Wydziału Pomiarów inż. Marian Ślusarski, który uczył kreślenia planów³⁴.

Pracownicy Wydziału Pomiarów czynnie angażowali się w działalność własnej organizacji zawodowej – bydgoskiego oddziału Związku Mierniczych Rzeczypospolitej Polskiej (ZMRP): inż. Antoni Mikosza wchodził w skład komisji rewizyjnej, a inż. Modest Kamiński i August Michaelis – w skład sądu koleżeńckiego³⁵. W 1948 r. ZMRP, jako pierwsze stowarzyszenie techniczne w Polsce, zainicjował akcję szkoleniową w nowym stylu, opierając się na przykładzie i niewyczerpanych wzorach „olbrzymiej akcji szkoleniowej w ZSRR”³⁶. Nowa metoda szkoleń polegała na kształceniu korespondencyjnym, co umożliwiało objęcie akcją szerszych kręgów mierniczych, niezależnie od miejsca zamieszkania. Pierwszy tego rodzaju kurs przeprowadzono na przełomie 1948 i 1949 r. Jego ideą przewodnią było doszkolenie teoretyczno-zawodowe praktyków i pracujących w miernictwie w celu przygotowania ich do egzaminu eksternistycznego z zakresu liceum mierniczego. W kwietniu 1949 r. – m.in. w Bydgoszczy – przeprowadzono wykłady uzupełniające z miernictwa, niwelacji, tachimetrii i nauki o Polsce współczesnej, w których brali też udział pracownicy wydziału.

³¹ APB, UWPB, sygn. 5852: Pismo Głównego Urzędu Pomiarów Kraju z 28 IX 1945; H. Czarnowski, op. cit., s. 1-2.

³² Paweł Niemczyk, inż. geodeta, absolwent Wydziału Geodezyjnego Politechniki Warszawskiej (1936/1937), kierownik Oddziału Pomiarów w Zarządzie Miejskim w Bydgoszczy.

³³ APB, UWPB, sygn. 5852: Pismo Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego Wydział Pomiarów z 23 V 1946.

³⁴ Szerzej na temat kształtowania się szkolnictwa geodezyjnego w grodzie nad Brdą zob. J. Szwankowski, *Początki szkolnictwa geodezyjnego w Bydgoszczy*, „Wiadomości Stowarzyszenia Geodetów Polskich”, R. 13 (2008), nr 60, s. 14-16.

³⁵ *Wiadomości ze Związku Mierniczych RP*, „Przegląd Geodezyjny” nr 1-2 (1950), s. 37-39.

³⁶ J. Zgierski, *Wiadomości ze Związku Mierniczych RP*, „Przegląd Geodezyjny” nr 1 (1951), s. 29.

Wiosna 1950 r. przyniosła zasadnicze zmiany w systemie administracji publicznej w Polsce. Zgodnie z postanowieniami ustawy z 20 III 1950 r.³⁷ zniesione zostały instytucje samorządu terytorialnego i organy administracji ogólnej. Na podstawie art. 35 uległy likwidacji urzędy wojewódzkie. Jak to napisano w preambule ustawy: „w celu dalszego pogłębienia demokratyzacji Polski Ludowej przez jeszcze pełniejszy udział mas pracujących w rządzeniu Państwem (...) w celu przyśpieszenia budowy socjalizmu w Polsce”, terenowymi organami jednolitej władzy państwowej ustanowiono rady narodowe. Tym samym zakończyła się działalność Wydziału Pomiarów w strukturze organizacyjnej Urzędu Wojewódzkiego.

W 1955 r. Stowarzyszenie Geodetów Polskich, w memoriale skierowanym do wicepremiera Stefana Jędrzychowskiego, dokonało oceny pierwszych lat działania polskiej służby geodezyjnej: „W oparciu o przepisy Dekretu z 1945 r. wysiłkiem i ofiarną pracą w stosunkowo krótkim czasie zorganizowano państwową służbę geodezyjną w różnych instancjach, zabezpieczono i rewindykowano olbrzymią ilość materiału geodezyjnego i kartograficznego oraz dużą ilość sprzętu, odtworzono i zabezpieczono w terenie znaki sieci geodezyjnej, opracowano i wydano szereg przepisów oraz instrukcji, w wyniku czego stworzono prawne podstawy działania służby geodezyjnej i kartograficznej”³⁸.

Podobnie pozytywną ocenę należy przypisać w całej rozciągłości działaniom Wydziału Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Bydgoszczy w latach 1945-1950, które przebiegały przecież w niezwykle trudnych powojennych realiach. Potwierdza to dobitnie jedno ze sprawozdań Zarządu Miejskiego w Bydgoszczy z tego okresu: „Położenie szerokich mas pracowniczych, szczególnie robotników i urzędników jest nadal katastrofalne. Składają się na to dwa czynniki, a mianowicie zbyt niskie zarobki i wysokie ceny wolnorynkowe. Przydziały kartkowe są nadal minimalne, z których nikt z pracowników – nie mówiąc już o członkach rodzin – żywić się nie może”³⁹.

Materialne efekty znacznej części prac przedsięwziętych przez pracowników bydgoskiego Wydziału Pomiarów towarzyszą ich następcom do dnia dzisiejszego. Na początku XXI w. w pracy geodety nadal niezbędne są – do ustalania stanu prawnego nieruchomości – zrekonstruowane po wojnie matrykuły b. pruskiego katastru gruntowego czy matryce map katastralnych.

³⁷ Ustawa z dnia 20 III 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, DzU nr 14, poz. 130.

³⁸ W. Kłopotociński, *O rzeczową ocenę minionego okresu*, „Przegląd Geodezyjny” nr 3 (1957), s. 89-93.

³⁹ APB, Zarząd Miejski w Bydgoszczy, sygn. 678: Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1946 r.

Summary

The structures of the geodesic service reactivated in Poland in 1945 – on the voivodeship level – were located within voivodeship offices in the form of surveying departments. The Bydgoszcz Surveying Department started to operate in the middle of the year 1945, and engineer Modest Kamiński became the department's head. The department's main course of actions in Pomorskie Voivodeship included: finding dispersed survey-cartographic documentation, reproduction of damaged parts of land cadaster, stock-taking of geodetic control network points, taking distance and height measurements of municipal centres, supervision over the lower level geodesic service and certified land surveyors, and initiation of geodesic personnel education. In spite of the difficult post-war conditions, the lack of skilled personnel and low salaries, the results of the actions of the Bydgoszcz Surveying Department should be assessed positively.